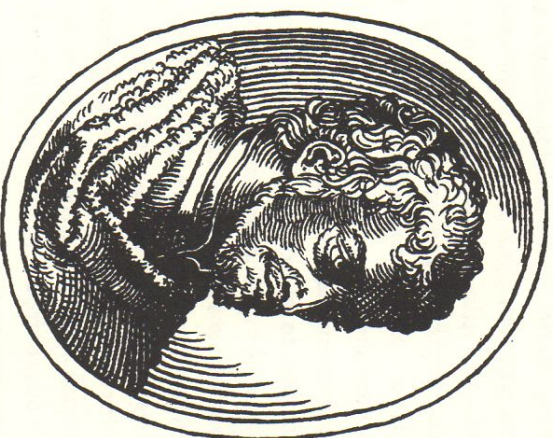

Masaccio

San Giovanni di Valdarno, 21 Δεκεμβρίου 1401 - Ρώμη, 1428

Συνήθως, όταν η φύση δημιουργεί ένα εξαιρετικό πνεύμα σε κάποια τέχνη, δεν το αφήνει μόνο, αλλά διπλά του δημιουργεί ταυτόχρονα ένα δεύτερο, για να αλληλοτροποποιούνται και μέσω της αλληλίας να μπορούν να είναι χρήσιμα. Ανεξάρτητα από τα όσα από κοινού απολαμβάνουν με το να τραβούν προς τα εμπρός ενωμένοι, αποκοτούν και οι επίγονοί τους ένα παραδείγμα για τη μελέτη και τη φιλοπονία, έτσι ώστε να προσπαθούν να αποκτήσουν και αυτοί τη δόξα και τα πλεονεκτήματα που εντοτίζουν στους προγόνους και τα οποία εξυμνούν κάθε μέρα. Αποδείξη γι' αυτό δίνει το γεγονός ότι στη Φλωρεντία ζούσαν την ίδια εποχή οι Filippo, Donatello, Lorenzo, Paolo Uccello και ο Masaccio, και ο καθένας ήταν στην τέχνη του εξαιρετικός. Μ' αυτόν τον τρόπο δεν ξεπεράστηκε μόνο ο παλιός, χονδροειδής και σκληρός τρόπος που είχε διατηρηθεί ως τότε, αλλά και οι επίγονοι ενθουσιάστηκαν και προωθήθηκαν στα θαυμάσια επιτεύγματα που βλέπουμε στις ημέρες μας.

Γι' αυτό είμαστε ευγνώμονες ό' εκείνους τους μάστορες, που με τους κόπους τους μας έδειξαν τον δρόμο από τον οποίο φτάνει κανείς στις υψηλότερες κορφές. Και ό' ό,τι αφορά τη ζωγραφική, χρυσιάμε τη γνώση της ιδιαίτερα στον Masaccio. Γιατί είναι αυτός που, αποζητώντας τη δό-

Masaccio

ξια, έφτασε στη διαπίστωση ότι δεν πρέπει να ζήττά κανείς τίποτε άλλο στη ζωγραφική εκτός από την απομίμηση της φύσης μέσω του σχεδίου και του χρώματος, όπως προέβχονταν από αυτήν, και ότι όποιος μιμείται άριστα τη φύση, είναι αυτός που έχει επιτυχία. Επειδή κατάλαβε αυτή την αλήθεια, κατάφερε μέσω διεξοδικής μελέτης να ανήκει στους πρώτους που ξεπέρασαν, στο μεγαλύτερο μέρος, τη σκληρόδα και τις ατέλειες της τέχνης. Έκανε την αρχή διοντας στις μορφές του ωραίες στάσεις, κίνηση, δύναμη και ζωή, και στα αντικείμενα μια φυσική αναλογία, όπως δεν κατάφερε κανείς να το κάνει ως τότε. Εκτός αυτού, η σωστή του χρήση του καθοδήγησε να αναγνωρίσει πως όλες οι μορφές που φαίνονται να στέκουν στην άκρη των ποδιών τους και δεν πατούν σταθερά στο έδαφος είναι ουσιαστικά αψύσικες. Όποιος σχεδιάζει κάτι τέτοιο αποδείχνει ότι δεν καταλαβαίνει τίποτα από σμίχρυνση. Σ' αυτόν τον τομέα την αρχή είχε κάνει κιόλας ο Paolo Uccello και κατάφερε πολλαπλά ό,τι αφορά τις δυσκολίες αυτής της νέας μεθόδου της ζωγραφικής. Ο Masaccio όμως, που σε μερικά πράγματα διαφέρει από τον Uccello, σχεδίαζε σμιχρύνσεις στις πιο διαφορετικές απόψεις και καλύτερα από οποιονδήποτε άλλον πριν αυτόν. Προσέδιδε στα έργα του ωραία ενόττητα και τρυφερότητα, αναμόνιζε τα χύρια χρώματα των προσώπων και των σωμάτων με τα χρώματα των ενδυμάτων, τα οποία απέδιδε με λίγες πτυχωσεις, ανάλαφρα, όπως είναι στη ζωή και στην πραγματικότητα. Αυτό ωφέλησε πολύ τους καλλιτέχνες, και πρέπει να θεωρηθεί ως ο εφευρέτης αυτού του τρόπου απεικόνισης, αφού τα έργα που έγιναν πριν από αυτόν μπορεί να τα αποκαλέσει κανείς απλώς ζωγραφική, ενώ τα δικά του ζωή, αλήθεια και φύση.

Ο Masaccio γεννήθηκε στο Castel San Giovanni in Valdarno και λένε ότι μπορεί κανείς ακόμη να δει εκεί μερικές

μορφές τις οποίες δημιουργησε όταν ήταν ακόμη μικρό παιδί. Ήταν άνθρωπος πολύ αφηρημένος και εσωστρεφής, όμως με κάποιον που η κλίση του και η σκέψη του είναι αποκλειστικά στραμμένες προς την τέχνη και γι' αυτό δεν κατατιάνεται ιδιαίτερα με τις δικές του υποθέσεις, πολύ περισσότερο με τις υποθέσεις των άλλων. Επειδή λοιπόν με κανέναν τρόπο δεν σκεπτόταν τις έγνοιες και τα πράγματα της καθημερινότητας, δεν έδινε σημασία σ' αυτά που φορούσε ούτε ενδιαφερόταν για τα δανεικά που έδινε, εκτός αν είχε απόλυτη ανάγκη. Έτσι ονομαζόταν απ' όλους όχι Tommaso, όπως είναι το πραγματικό του όνομα, αλλά Masaccio (μιακρός, ακατάστατος Θωμάς)¹, όχι επειδή ήταν ένας άνθρωπος των ελαττωμάτων — αντίθετα, είχε μεγάλη καλουνη— αλλά απλώς εξαιτίας της ατημελησίας του, η οποία όμως δεν τον εμπόδιζε να κατατιάνεται με άλλα πράγματα που του προξενούσαν ευχαρίστηση.

Την εποχή που ο Masolino da Panicale² ζωγράφιζε το παρεκλήσιο των Brancacci στην εκκλησία Santa Maria del Carmine στη Φλωρεντία, καταπιανόταν για πρώτη φορά με την τέχνη του προσπαθώντας όσο μπορούσε να προσανατολιστεί με βάση τον Filippo και τον Donatello, παρ' όλο που η τέχνη τους ήταν διαφορετική από τη δική του. Προσπαθούσε ακατάπαυστα να παραστήσει τις μορφές του ζωντανές, κινούμενες και φυσικές. Σχέδιο και περιγραφή, καθώς και

1. Το πλήρες όνομά του ήταν Tommaso di Ser Giovanni.

2. Masolino σηλαίνει: ο μικρός Θωμάς. Το πραγματικό του όνομα είναι Tommaso di Cristoforo Fini από το Panicale (1383-1447). Τα κυριότερά του έργα είναι οι τοιχογραφίες στην εκκλησία και στο Βαπτιστήριο του Castiglione de' Olonae στη λίμνη Como. Η συμματοχή του στην Cappella Brancacci και η σχέση του με τον Masaccio παραμένει ένα πρόβλημα αδιευκρίνιστο μέχρι σήμερα.

η χρονιατικότητα, διαφέρουν τόσο πολύ από τα ανάλογα των παλιών μαστόρων, που οι εικόνες του, χωρίς αμφιβολία, μπορούν να συγκριθούν με οποιοδήποτε νεότερο δημιουργήμα στην περιοχή του σχεδίου ή της ζωγραφικής. Ήταν πολύ προσεκτικός στη δουλειά του και υπέροχος και θαυμάσιος στα θέματα της προσοτικής, όπως φαίνεται σ' έναν από τους πίνακές του που περιέχει ένα πλήθος μικρών μορφών και δείχνει πώς ο Χριστός θεραπεύει τον διαιμονημένο. Σ' αυτό το έργο υπάρχουν πολλά οικοδομήματα, που παρυσιάζονται με ωραία προσοτική, έτσι που μπορεί κανείς να αναγνωρίσει ταυτόχρονα το εξωτερικό και το εσωτερικό των σπυριών αυτών, επειδή ο Masaccio, παρά τη μεγαλύτερη δυσκολία, δεν αντιμετωπίζει το οικοδομικό σύνολο από μπροστά αλλά από τις γωνίες. Περισσότερο από άλλους μάστορες επιχειρούσε να αποδώσει γυμνές μορφές και σμιχρύνσεις μ' έναν τρόπο άγνωστο στο παρελθόν. Είχε ελαφρύ χέρι και επέδειξε, όπως ειπώθηκε κιόλας, μεγάλη απλότητα στην απόδοση των ενδυμασιών. Απ' αυτόν προέρχεται ένας πίνακας σε τέμπρα: η Παναγία που με τον γιο της στην αγκαλιά της αναπαύεται πάνω στην ποδιά της αγίας Άννας. Στην εκκλησία των Carmine στην Pisa ζωγράφισε μια εικόνα για ένα παρεκκλήσιο του πλάγιου χλίστου: την Παναγία με το Βρέφος και στα πόδια της μερικά αγγελάκια που παίζουν μουσική. Ανάμεσα τους ένα παίζει το λαούτο και ακούει προσεκτικά την αρμονία των ήχων. Πλάι στη Θεοτόκο βρίσκονται ο άγιος Πέτρος, ο άγιος Ιωάννης ο Βαπτιστής, ο άγιος Ιουλιανός και ο άγιος Νικόλαος, όλοι μορφές ολόζώντανες και γεμάτες κίνηση. Κάτω, στην predella, βλέπει κανείς σκηνές από τη ζωή εκείνων των αγίων σε μικρές μορφές και στη μέση την Προσκύνηση των Μάρτων. Εδώ υπάρχουν μερικά άλλα ζωγραφισμένα εκ του φυσικού και είναι τόσο όμορφα, όπως θα το επιθυμούσε

κανείς. Η ακολουθία των Μάρτων είναι ντυμένη με διάφορες ενδυμασίες σύμφωνα με τη μόδα εκείνης της εποχής. Τέλος, υπάρχουν από πάνω, σε πολλές μικρές εικόνες, πολλοί άγιοι γύρω από έναν Εσταυρωμένο.

Ο Masaccio μετά το πέρας αυτού του έργου επέστρεψε από την Pisa στη Φλωρεντία και εκεί ζωγράφισε σε έναν πίνακα δύο γυμνές μορφές, μια ανδρική και μια γυναικεία, σαν να ήταν ζωντανές. Όμως δεν αισθανόταν πολύ άνετα στη Φλωρεντία και ωθούμενος από την αγάπη του προς την τέχνη αποφάσισε να πάει στη Ρώμη, για να διδαχτεί εκεί πώς θα ξεπερνά τους άλλους μαστόρους. Έτσι και έγινε. Στη Ρώμη η δόξα του έφτασε στο αποκορύφωμα. Για τον καρδινάλιο του San Clemente ζωγράφισε μια τοιχογραφία σε ένα παρεκκλήσιο της εκκλησίας San Clemente με θέμα το Πάθος του Χριστού ανάμεσα στους δύο ληστές και σκηνές από τη ζωή της μάρτυρος αγίας Αικατερίνης. Ζωγράφισε επίσης πολλές εικόνες σε τέμπρα, που κατ'αλήθειαν της Ρώμης (1527) καταστράφηκαν όλες ή χάθηκαν.

Ο Masaccio ήθελε να αναλάβει ένα μέρος των εργασιών στην εκκλησία του San Giovanni, όπου είχαν ζωγραφίσει προηγουμένως για τον πάπα Μαρτίνο ο Pisanello και ο Gentile da Fabriano. Στο μεταξύ όμως έμαθε ότι ο Cosimo de' Medici, ο οποίος τον προστάτευε πολύ και ο οποίος τον είχε βοηθήσει συχνά, γύρισε από την εξορία, και γι' αυτό πήγε πάλι στη Φλωρεντία. Εκεί είχε πεθάνει ο Masolino da Panicale και ο Masaccio ανέλαβε τη ζωγραφική στο παρεκκλήσιο Brancacci, στην εκκλησία της Carmine, την οποία εκείνος άφησε ατελείωτη. Πριν όμως αναλάβει αυτό το έργο, ζωγράφισε, μάλλον σαν δοκιμή και για να δείξει πόσο τελειοποιήθηκε στην τέχνη του, τον άγιο Παύλο. Μ' αυτό το έργο επέδειξε πραγματικά πολλά προτερήματα. Γιατί το κεφάλι του αγίου έχει κάτι το μεγαλειώδες και το ζωντανό

και νομίζεις πως το μόνο που του λείπει είναι η ομιλία. Επίσης, όποιος δεν ξέρει κάτι για τον άγιο Παύλο θα αναγνωρίσει σ' αυτόν την ευγένεια της ρωμαϊκής παιδείας και ταυτόχρονα την αυχρητή δύναμη ενός θείκου πνεύματος, του οποίου κάθε φροντίδα είναι στραμμένη προς την πίστη. Στο ίδιο έργο επείδειξε ο Masaccio την ικανότητά του να ζωγραφίζει τόσο καλά τα αντικείμενα, τα οποία, όπως αντιμετωπίζονται εκ των κάτω προς τα άνω, σμικρύνονται στο μάτι, κάτι το θαυμαστό. Όταν εργαζόταν σ' αυτό το έργο ο Masaccio, εργαζομένη η προαναφερόμενη εκκλησία Santa Maria del Carmine και αυτός, σε ανάμνηση αυτού του γεγονότος, ζωγράφησε σε μονοχρωματική ζωγραφική στο Chiostro, πάνω από την πόρτα που οδηγεί στο μοναστήρι, όλα τα σχετικά με τα εγκαινία, και μάλιστα πολύ πιστά στην πραγματικότητα. Με την ευκαιρία απεικόνισε τα πρόσωπα πολλών πολιτών, έτσι όπως με τα επανωφόρια και τις κουκούλες τους συµμετέχουν στη λιτανεία. Φαίνεται μάλιστα η πόρτα του μοναστηριού και ο θυρωρός με το χλαδί στο χέρι. Σ' αυτό το έργο είναι όλα τέλεια, γιατί ο Masaccio ήξερε πολύ καλά να τακτοποιήσει στη σύνθεσή του, που είχε για φόντο την πλατεία, τις μορφές σε ομάδες των πέντε ή των έξι. Σιγά σιγά μικραίνουν προς το βάθος, όπως ακριβώς όταν τις βλέπει κανείς στην πραγματικότητα. Τα πόδια όλων πατούν σταθερά στο έδαφος, όπως συμβαίνει στην ίδια τη φύση.

Ο Masaccio επέστρεψε τώρα στη δουλειά του στο παρεκκλήσιο των Brancacci, όπου συνέχισε την ιστορία με τον άγιο Πέτρο, που είχε ξεκινήσει ο Masolino, και κατά ένα μέρος την ολοκλήρωσε. Στην εικόνα, όπου βαπτίζει ο άγιος Πέτρος, θαυμάζεται πολύ μια μορφή που, τρέμοντας από το χόμο, βρίσκεται ανάμεσα σ' αυτούς που βαπτίζονται. Αυτή η μορφή, που έχει αποδοθεί με πολύ τρυφερό τρόπο, αντιπετυπίζεται από τους παλιούς και τους νεότερους καλλιτέχνες

με δέος και θαυμασμό, ενώ αμέτρητοι είναι οι μάστορες που μέχρι σήμερα επισκέπτονται αυτό το παρεκκλήσιο, στο οποίο πραγματικά υπάρχουν μερικά κεφάλια τόσο ωραία και ζωντανά, ώστε μπορεί κανείς να ομολογήσει πως κανένας άλλος της εποχής του δεν σχετίζεται τόσο άμεσα με τους νεότερους όσο αυτός.

Η τέχνη του Masaccio είναι άξια κάθε επαίνου, αφού αυτή άνοιξε τον δρόμο προς τον ωραίο τρόπο απεικόνισης της εποχής μας. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι όλοι οι φημισμένοι γλύπτες και ζωγράφοι που έζησαν μετά απ' αυτόν ακμήθηκαν σ' εκείνο το παρεκκλήσιο. Μεγάλη είναι η φήμη του έργου του Masaccio σε όλες τις εποχές, όμως υπάρχει και η άποψη, ή σωστότερα η σταθερή θέση πολλών, πως θα κατόρθωνε ακόμη περισσότερο, αν δεν τον άρπάζε ο θάνατος στα είκοσι επτά του μόλις χρόνια. Συνέβη από φθόνο και καρδιάωξη ή συνέβη επειδή εξαιρετικά φαινόμενα δεν διασκούν συνήθως πολύ; Όπως και να έχει το πράγμα, έφυγε στα καλύτερά του χρόνια και τόσο γρήγορα, που δεν έλειψαν οι γνώμες πως πέθανε από δηλητήριο και όχι τυχαία. Ο Filippo Brunelleschi λένε ότι είτε, σαν έμαθε τον θάνατό του: «Ο θάνατος του Masaccio είναι μια πολύ μεγάλη απώλεια», και λυπήθηκε ιδιαίτερα που εκείνος πέθανε, γιατί είχε για πολύ αγωνιστεί να τον μάθει τους νόμους της προσοπτικής και της αρχιτεκτονικής. Τα οστά του Masaccio τάφηκαν στην εκκλησία των Carmine το 1443 και μολονότι τότε δεν τοποθέτησαν κανένα μνημείο στον τάφο του, επειδή όσο ζούσε δεν είχε ιδιαίτερα αναγνωρισθεί, τιμήθηκε μετά τον θάνατό του με επιτάφιας επιγραφές.